

СУХОДУБ Тетяна,

кандидат філософських наук, , доцент, доцент кафедри філософії науки та культурології Центру гуманітарної освіти НАН

СВОЄРІДНІСТЬ АРГУМЕНТАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Сучасна наукова діяльність, особливо коли йдеться про соціогуманітарне пізнання, яке тільки у ХХ ст. принципово відмежувалось від орієнтації на модель побудови пізнавального процесу, що мала місце у природничих науках, здебільше закарбовує свої напрацювання у дискурсах. Якщо у даному аспекті зважити на латинське «коріння» поняття «дискурс» (*discursus* – міркування, роздуми), то йдеться не просто про міркування, що укладені у сукупність суджень та умовиводів, а про теоретико-доказові обґрунтування конкретних концептуальних підходів, у підсумку – про систематизовано побудований на відповідних принципах і логічних підставах, певним чином аргументований результат наукових досліджень. Така орієнтація передусім на культуру логічного мислення йде ще від попередніх, більш усталених у традицію наукового пізнання, форм дослідження і, звісно, зберігає досі свою гносеологічну значущість.

Дійсно, пізнавальну діяльність неможливо уявити поза процесу аргументації, передусім логіко-інтелектуального доведення певної концептуальної позиції, що висувається науковцем, поза наведення на її користь конкретних аргументів з метою утвердження чи спростування тих чи інших ідей, теоретичних положень та підходів. Тобто, поза «логічних доводів» (а це поняття як раз і відповідає значенню терміну «аргумент» / «*argumentum*» – латинською мовою), будь-який науковий дискурс, по суті, демонструє «слабкість», якщо не відсутність послідовності, логічної строгості, системності міркувань при викладенні змісту певних положень і, відповідно, породжує сумніви щодо доцільності та істинності заявленої позиції в цілому.

З огляду на це, орієнтація на розгляд логічного підґрунтя теоретичного знання неодмінно буде актуальною проблемою для сфери науки. При цьому значущим має бути не тільки зважання на традиційні для логічної теорії аргументації питання (операції

доведення чи спростування, їх види, правила, аналіз формулювань проблем, логічних помилок та ін.), а й незмінно корисним для наукового дискурсу буде звертання і до розробок, зокрема, сучасної аналітичної філософії, яка опікується, серед іншого, логічними основами пізнавального процесу. Так, у центр уваги ставляться «теорії значення, що ґрунтуються на умовах істинності», проблеми співвідношення «значення, знання і розуміння», «обґрунтування дедукції», «теоретико-доказових обґрунтувань логічних законів» тощо [див.: 1]. У контексті дискусії також розглядається, здавалось би, «традиційне» питання стосовно мислення і «законів логіки». Варто відзначити позицію М. Дамміта, який, виходячи з думки Г. Фреге про те, що закони логіки «...є не законами природи, а законами законів природи» [1, с. 1], підкреслює доцільність як, власне, для логіки, так і для філософії, зберігати у колі предметного інтересу дослідження мислення. Адже саме тут міститься проблемна ситуація – і не тільки для цих наукових дисциплін, але й для наукового пізнання в цілому. Йдеться про те, що саме «філософія мислення» «...лежить у фундаменті решти того, що розглядається», отже вже «...початковою точкою філософії має бути аналіз фундаментальної структури наших думок» [1, с. 2]. Але поза центрального інтересу «філософії мислення» залишається «виведення» – проблема, якою повною мірою займається логіка, що, на думку науковця, зумовлює їх тісний зв'язок, адже «...аналіз виведень неможливий без попереднього аналізу структури тверджень, що можуть служити засновками та висновками», отже, «просування в логіці ... є також просуванням у філософії мислення...» [там само].

Отже, узагальнено можна констатувати, що логічність наукового дискурсу – тема актуального міркування у філософії та логіці, але цим не вичерпується проблема аргументації у сучасному пізнанні, зокрема соціогуманітарному. Зміни, які відбулись у філософії та науці протягом ХХ–ХХІ ст., не могли не позначитися на загальному контексті науково-пізнавальної діяльності, на розумінні змісту самого терміну «дискурс», отже, відповідно, не могли не вплинути і на засоби обґрунтування та аргументації знань.

Прийнятність або неприйнятність певних способів та форм аргументації впливала із розуміння специфіки самого

соціогуманітарного знання та пізнання, що, в свою чергу, було пов'язано з особливостями сучасного філософсько-інтелектуального поступу, що визначався декількома «поворотами» – «лінгвістичним», «феноменологічним», «онтологічним», «герменевтичним», «комунікативним», «постмодерністським» тощо. В кінці кінців, така тенденція розвитку гуманітаристики в цілому як певної культури мислення привела до того, що на межі ХХ–ХХІ ст. підхід «постмодернізму» майже цілковито заступив «модерний» спосіб здобуття знань. Якщо останній був зорієнтований передусім на принципи об'єктивного розгляду реальності, раціоцентризм, категоріальну всезагальність, універсальність зв'язку усього з усім, на розуміння людини як суб'єкта діяльності, що протистоїть світові як об'єкту, то під впливом «постмодерністського» філософування у самих різних типах наукового дискурсу – від соціогуманітарного і природничого й до технічного і технологічного – можна було помітити зміну не тільки понятійної мови міркувань (появу термінів «нарратив», «ризом», «метафора», «сценарій», «деконструкція», «симулякр» та ін.), а й «культивування» своєрідного поза- чи безсуб'єктного способу мислення.

Це посилює, якщо не закріплює, у соціогуманітарному дискурсі важливість «статусу» означених термінів, але головним чином змінило світосприйняття сучасної людини, яка відчула в якомусь невизначеному до кінця для самої себе сенсі «значимими» можливості позাপонятійних засобів констатування та передачі своїх переживань, з'ясування їх певних станів тощо. І це є, на наш погляд, конче небезпечним для сучасної культури, яка швидко губить свій раціональний вимір та логічне підґрунтя цілепокладання, у тому числі і у пізнавальній діяльності.

Нерозв'язаним залишається й питання, як на мене – нагальне, для сучасного наукового пізнання – а яка, власне, мова («класична», модерна, чи сучасна, здебільше – «постмодерна») може слугувати основою для розуміння реальності – реального світу, а не штучно змодельованого соціальними технологіями та відтворюваного у «картинках», що вже звично з'являються у засобах масової інформації? Адже скільки б «сценаріїв» не виписувалось «аналітиками», тим чи іншим ідейним чином спрямованими,

реальність все ж таки тяжіє до природнього свого стану буття, тобто розвивається за законами, їй властивими, хоча, звісно, вони можуть й спотворюватися певними людськими зусиллями. З огляду на цю проблему, важливо, особливо у гуманітаристиці, не загубити настанови, що йдуть від гайдеггерівської герменевтичної феноменології «тут-буття» (Daseins). Філософ як раз і підкреслював, що процес розуміння має своїм джерелом не стільки самосвідомість, скільки буття. Звідси, думка інтерпретувалась як певна справа – «справа мислення», принаймні тому, що має місце, за М. Гайдеггером, «захопленість» думки «буттям» – в силу чого мислення й надає буттю слово і тим самим діє.

Але не тільки означені тенденції культурного розвитку ХХ ст. вплинули на сучасний науковий дискурс. Мисленева гуманітарна парадигма формувалась і під впливом ідей В. Дільтея, який запропонував покласти в основу поділу наук розуміння життя. Звідси виділялись науки, направлені на вивчення життя природи, а також ті, предмет яких становив дух. Завдання останніх – досліджувати життя людей, давати особливе «духовно-наукове» знання. В силу ж того, що феномен життя є ірраціональним «началом» буття, яке може ставати підґрунтям пізнання та самопізнання, у даному спрямуванні спостерігалась також тенденція витіснення наукової раціональності ірраціональністю, завдяки чому могло відбутися дослідження динаміки індивідуальних проявів життя, а також його цілісності та ціннісної обумовленості тощо.

З такого розуміння життя впливала методологічна установка, за якою проникнення у духовний світ людини є можливим на основі не традиційного для «класичної» науки методу пояснення, характерного передусім для дисциплін природознавчого циклу, а на основі методу розуміння, зорієнтованого в першу чергу на реконструкцію духовно-культурного контексту людського буття. Так народжується метод мислення-інтерпретації, Дільтеєва концепція герменевтики, за якою виділяються наступні види розуміння: по-перше, інтроспекція (самоспостереження), що націлена на «внутрішній світ» людини, по-друге, розуміння «чужого світу» – аргументація такої можливості доводиться через

шлях вживання у чужу індивідуальність, на підставі феноменів емпатії, співпереживання тощо.

Це відкривало не тільки нові шляхи розуміння людини, зокрема у психології, філософській антропології, можливості «ідеального» занурення в унікальну людську індивідуальність, тим самим прийняття як цінності неповторності кожного «іншого» життя, але й певним чином сприяло становленню нових можливостей аргументації у соціогуманітарному дискурсі. Нині вже зайве доводити думку, що листування, щоденникові записи, мемуаристика, навіть актуальна для певного історичного часу публіцистика, складають не тільки предмет особистісного інтересу, але й слугують підставами науково-дослідницьких узагальнень та висновків, виступаючи у дискурсах цілком прийнятними аргументами, як, до речі, й матеріали архівні, археологічні, літописні, як пам'ятки народної культури, культурно-історичні та архітектурні пам'ятники тощо. Значимість їх неприпустимо недооцінювати, бо в цих своєрідних «доведеннях» реального положення справ та ходу подій, характерних для історичної та соціокультурної реальності, фіксуються, духовно закарбовуються різноманітні прояви життя.

До зміни соціогуманітарної парадигми мислення у минулому столітті причетні також і неокантіанська школа, зокрема Г. Ріккерт та В. Віндельбанд, які розмежовували науки на дві групи, орієнтуючись на методи, які в них застосовувались. Звідси, виділялись історичні науки («науки про культуру», «про дух») та природничі науки. Перші описувались як ідеографічні, тобто такі, що орієнтуються у дослідженнях на індивідуальні, неповторні події, ситуації чи процеси. Інша ж група – номотетичні науки, тобто такі, що вивчають загальні, повторювані, регулярні властивості певних об'єктів і абстрагуються від індивідуальних та неістотних властивостей. Звідси стверджувалось, що певні науки є науками про закони, а решта – про події.

В означеному контексті у гуманітарному дискурсі середини ХХ ст. цікава позиція стосовно перспектив духовно-культурного розвитку людства представлена була Ч. Сноу, який у роботі під красномовною назвою «Дві культури», обґрунтовував існування культури «традиційно гуманітарної» і «нової наукової» культури.

Остання включала техніку, інженерію, «точні» науки і т. і. Суть же даних міркувань полягала ж, звісно, не у тому, що виділялися два протилежні культурні типи, а у тому, що змінювалася, на думку вченого, парадигма культурного поступу. Тобто, йшлося про передуюче у сучасному світі значення феномену «технологічної культури», що поступово, як вірно передбачалось, заступатиме культуру духовну, а це буде матиме негативні наслідки для світу культури в цілому. Нині, як можна спостерігати, означена тенденція тільки посилилась, що конче потребує не тільки аргументованого наукового дискурсу в межах певних соціогуманітарних дисциплін, але й широкої дискусії, міждисциплінарного полемічного міркування, що тільки, можливо, і могло би гуманним чином змінити сучасний культурно-цивілізаційний поступ, довести необхідність зміцнення його зв'язку з традиційним духовним буттям конкретних людей.

Отже, означені концептуальні підходи до проблеми аргументації у соціогуманітарному дискурсі та його особливостей, дають можливість стверджувати, що як теоретичні, так і практичні проблеми людського «життєсвіту» можна вирішувати, тільки спираючись на онтологічне підґрунтя – збереження буття людини і людства – саме на цій підставі науковий дискурс може відкривати нові шляхи щодо розв'язання як духовно-культурних, так і цивілізаційних проблем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дамміт М. Логічні основи метафізики / пер. з англ. В. Навроцький. Київ : IRIS, 2001. 360 с.